

U ŠUMAMA JUGOSLAVIJE

(Iz knjige: „A to vetar velik dode“¹⁾) — Doživljaji jevrejskog padobranca. Izdanje Kibuc Meuhada, u okviru Histadruta, Opšteg radničkog sindikalnog saveza. — 1947 — Tel Aviv).

Veliki motori počеше raditi silnom bukom, jedan za drugim, i tek što smo stigli da posedamo, osetismo da se avion pokrenuo s mesta, ljuljajući se prema uzletištu. Tu je malo zastao, dok je velika skazaljka stigla do najvišeg broja na satu, a zatim se u naglom trku digao u vazduh. Svaki od nas, sa svojom teškom opremom, smestio se u svom kutu. Potpuno naoružanje, džepna lampa za signaliziranje, paket prve pomoći, novac, isprave i pošta za one koji nas očekuju. Neobična kapa na glavi, a na leđima padobran, umotan u veliku i tešku torbu. Sve to nije bilo lako nositi. Tako smo sedeli dugo, svakog časa spremni na skok. Pomalo sam zaboravljao radi čega ovde sedim i zadremah. Probudiše me pružajući mi u kartonskim čašama vrelu crnu kafu i uz nju pecivo.

— Približavamo se cilju, — reče oficir, Australijanac, kome je jedina dužnost bila da se stara za uspeli skok u pravom času, te se mi poredasmo po parovima. — Sami treba da odredimo ko će prvi a ko poslednji, — doda Australijanac.

Povukao sam crnu zavesu sa prozora. Mesec se pojavio i njegova svetlost mi je pomogla da se zagledam u prostor. U tome času potreslo se aivonsko krilo na koje sam gledao, a dole u dubini vidih neke tamne konture — bezoblično, crno more. Da li smo nad prijateljskom ili neprijateljskom teritorijom? Neizvesno je. Teško je to i utvrditi, rekoše nam u glavnom štabu. Partizani su danas ovde, sutra onde. Ima oblasti u kojima im je vlast stalna i učvršćena, ali uz ove nalaze se oblasti pod nemačkom kontrolom. Čovek može uvek da se prevvari.

Posada je bila veoma zaposlena. Sređivali su pakete u redove, pričvrščivali krajeve padobrana uz naročite stubove, otvorili vrata ispusta za skakanje. Nad ulazom se upalilo zeleno svetlo — znak da treba sestri do ispusta, nogama ispruženim u vazduh. Rukom smo se držali ivice otvora, kako bi se osigurali protiv iznenadnog pada

¹⁾ Naslov knjige i moto uzeti su iz knjige o Jovu, gl. I, pasus 19.

i kako bi u datom času mogli uzeti jak zamah. Australijanac je, istina, prikopčao naše opasače uz stub, no svako ko voli život treba sam da se uveri da je čvrsto vezan. Čovek se ne može zadovoljiti mišlju da će Australijanac biti kažnjen ako stub nije po svim propisima učvrstio.

Svako je u napetom iščekivanju sedeo na svom mestu. Australijanac je išao od čoveka do čoveka, rukovao se sa svima, želeći nam uspeh. Svi smo uprli poglede u zeleno svetlo. Odjednom se izmeniše svetla: zeleno se ugasi a crveno upali. Australijanac poviče iz sveg glasa: „Napred!“ — Mek i Grenvil nestadoše u provaliju koja se otvarala ispod naših nogu. Iznova se upali zeleno svetlo — došao je red i na mene. Ne prođe ni trenutak i eto ga crveno svetlo, a u ušima mi se vikanje Australijanca pomešalo sa pojačanom hukom motora... Činilo mi se kao da beskrajno dugo tonem u prostor. Kroz glavu mi prostrujala pomisao: padobran ne funkcioniše, sve je svršeno! No odmah zatim osetih lak potres u telu. Bacio sam pogled gore i video da se padobran elegantnim pokretima otvara, da se nadima od vetra i širi, a kroz mali krug u njegovom centru pozdravlja me usamljena zvezda na nebu okupirane Jugoslavije.

Ispod mene prostiru se bregovi i doline. Mesečina je zavila vrhove bregova u mistično svetlo dok su doline u dubokoj pomrčini. Hladan vetar me nosi nad prostranom zemljom, a ja jedrim nad njom poput onog pretka na čarobnom ćilimu iz Hiljadu i jedne noći. Posle one napetosti pred skakanjem bio je to divan osećaj: tako, čitav, ispod svog velikog i blještavog padobrana. No odmah sam se setio da se ustvari nalazim u ozbiljnoj opasnosti: vetar me nosi i ko zna kuda. Izgleda da se pilot plašio da se spusti među bregove. Uzalud nam je obećavao da će nas baciti sa visine od 1000 stopa. Kad smo skočili bili smo na visini od najmanje pet hiljada stopa.

Pokušao sam da skrenem glavom desno ili levo tražeći Pereca¹⁾. No ništa nisam video. Možda on uopšte i nije skočio, ili je vetar uspeo da ga, pošto je bio mnogo lakši od mene, odnese daleko odavde.

Činilo mi se kao da jedrenje traje čitavu večnost. Znao sam da pad ne traje više od dva do tri minuta, no minuti su mi izgledali kao časovi. Prođe me dobro raspoloženje i nisam više uživao u krasnom vidiku koji se ukazao poda mnom. Doline i kotline pomalo se oslobodiše mraka i pojaviše se u vidu pretećih visokih stabala i stena... Odjednom ugledah mesto kud stižem — uzan puteljak koji se ocrtavao kraj uskog i dubokog jarka. Znao sam da mi preti opasnost da se u tom slučaju usled jačine pada prevrnem u stranu i da pri tome polomim noge. Ta me je misao svog obuzela. Bespo-

---

¹⁾ Perc — zemljak i piščev drug iz dečaštva, bio mu je saputnik u misiji za mađarsko Jevrejstvo. Za vreme mučenja u mađarskim zatvorima držao se hrabro. Kada se Crvena armija približavala Pešti, Nemci su ga povelili u Nemačku i tamo mu se gubi trag. Po nepotvrđenim vestima, ubijen je u koncentracionom logoru Oranienburg.

moćnost, bez mogućnosti da se protiv sudbine išta uradi, doveli su me do očajanja. Zatvorio sam oči i rekao sebi: ako se to desi i ako Nemci naidu i pronađu me, imaću bar pištolj u rukama; ali zadnji metak treba da ostane za mene. Već sam sebe video kao onog junaka iz ruske priče koji je, iako teško ranjen, s puškomitraljezom u ruci dočekao jurišanje neprijatelja i pokosio nekolicinu njih, dok nije konačno pucao sebi u glavu... Razmišljajući ovako odjednom sam osetio kako udaram o zemlju i kako sam se propisno izdužio. Otvorio sam oči — ležao sam pored jarka, udaljen od njega bar jednu stopu.

Užurbanim pokretom odrešio sam remenje padobrana i brzo ga složio kako me belina svile ne bi odala onima koji u neprijateljskoj nameri budu krenuli da me traže. Našao sam zaklon za sebe, sakrio padobran i uspeo se na brežuljak da razgledam okolinu. Avion je još kružio nada mnom. Još crn trup prekrivaše zvezde, no uskoro skrenu ka zapadu i nestade iz vida.

Spopade me osećaj samoće. Eto, avion nestade i ostavi me u nepoznatoj zemlji. Veza sa svetom odakle sam došao je prekinuta, a svet na čijem se pragu sada nalazim ne poznajem. Jedan časak sam stajao tako zabezeknut. Zatim sam se zagledao u tamnu noć ne bi li otkrio trag ili čuo glas svojih drugova. No nisam video ništa. Znao sam da se sa mesta gde sam stajao ne smeju davati signali. Ipak sam izvukao džepnu lampu i počeo u svim pravcima signalisati. Pošto nisam dobio odgovora, vratih se i sakrih se iza svog zaklona, žbuna na malom brežuljku. Sa tog položaja pažljivo sam osmatrao celu okolinu, nisam li koga uzbunio svetlošću svoje baterije. Ubrzo videh neki lik kako mi se približava. Mirno sam legao i izvadio pištolj. Pustio sam da se približi još nekoliko koraka. On se zaustavio i gleda oko sebe. Razabrao sam da nosi pušku o ramenu i da je u uniformi. Posle jednog trenutka tišine, kada sam video da se sprema na povratak — jer se, izgleda, uverio da ovde nema nikoga — uzviknuo sam: „Stoj! Baci pušku!“

Vikao sam hebrejski, pošto srpski, a ni koji drugi slovenski jezik, nisam znao. A ako viknem nemački, mogao bi čovek — ako je partizan — da puca u mene. Bacio je pušku i digao ruke. Izgleda da je, shvativši moje namere, postupio po zakonima logike. Izašao sam iz svog skloništa i približio mu se obazrivo, s leđa. Prislonio sam mu cev na rebra i skinuo mu kapu s glave. Sada sam na njoj zapazio crvenu zvezdu. On je osuo na mene bujicu reči na jeziku koji nisam razumevao, a ja sam izgovorio jedine dve reči koje sam znao iz slovenskih jezika: „Nje ponjemajem“.

Partizan je na to spustio ruke, zagrlio me je i ljubio s oduševljenjem, vičući:

— Tovariš ruski, tovariš ruski!

Ovoga puta sam ga razumeo. Misli da sam Rus. Rekoh mu:

— Nje ruski, Anglizi!

Učtivo mi uze iz ruku padobran koji sam u međuvremenu izvukao iz zaklona i rukama mi davao znakove da će me odvesti do logora...

Penjali smo se uz strminu, među stenama i ostacima snega. Morao sam da se hvatam za žbunje. Išao sam sa partizanom. Za svaki slučaj, rekoh u sebi, ne smem ga pustiti iz vida. Ko zna... Stigli smo na vrh brda i tamo smo naišli na logorsku vatru i ljude gde sede i leže oko nje. Zapazio sam pored vatre kolibu gusto obloženu granjem. Oko vatre, na oborenim stablima, sedela je grupa ljudi. Bila je to čudna družina: jedan među njima je na rukavima imao tri zlatne zvezde i bio vrlo dobro odeven: u svetlo-sivoj uniformi sa sjajnim dugmadima; gornji deo rukava i kragna bili su od boljeg štofa, tamno-smeđe boje. To je bila uniforma mesnih gestapovaca. Jedan drugi bio je u ritama, u ostacima neke narodne nošnje. Jedan treći bio je u uniformi nemačke vojske, a ostali u talijanskim ili starim jugoslovenskim uniformama, itd. Samo dve su oznake odavale da sva družina pripada istoj, zajedničkoj organizaciji: svi su nosili male kape, koje su pomalo ličile na kape američanske vojske, no tako da im je gornji deo bio sastavljen od tri reda, a nad čelom više očiju, bila je crvena petokraka zvezda. Druga oznaka: način sedenja. Svi su sedeli prekrštenih nogu, držeći među njima pušku, oslonjenu na desno rame. Jedan među njima je spavao i svojski hrkao, no čak i on je držao svoju pušku kao da upire u nju sve nade svoga života.

Odjednom čuh glas Mekov, koji je stajao kraj vatre i trljao ruke: — Sveže je ovde!

Tako mi se obratio, kao da smo se tek sada digli od stola, za kojim smo zajedno sedeli i tek izašli da udahnemo malo večernjeg vazduha.

— Šta je s ostalima? — upitah zabrinuto.

— Sve će biti u redu! — odvrati mi on, no kao da je tešio samoga sebe.

Partizani su me merili od glave do pete. Shvatio sam da, govoreći tiho među sobom, raspravljaju o meni. Nastojao sam da ih, stojeći u vojničkom stavu, pozdravim oštro kako smo nekad u Sarafendu učili.*) Sva je družina ustala i stisnutom pesnicom desne ruke uzvratila pozdrav, povikavši, kao u govornom horu „Smrt fašizmu“!

Mek, koji se setio mesnih običaja i znao nekoliko reči na njihovom jeziku, odgovorio im je „Sloboda narodu!“ Odmah zatim objasnio mi je da te dve reči valja upamtiti, jer vrede kao pasoš s ličnim potpisom Maršala.

Posle ovog ceremonijala osetio sam se kao među svojim. Raskopčao sam opremu u kojoj sam leteo i izručio na zemlju ono malo slagalište koje sam poneo. Odmah sam otvorio kutiju cigareta i ponudio sve naokolo. No prvi od partizana je pre svega uzeo u ruke moj pištolj. Tako je kutija kružila od jednog do drugog zajedno s pištoljem.

---

*) Veliki vojni logor kraj Tel Aviva, za vreme engleske uprave u Palestini. U njemu je većina jevrejskih dobrovoljaca u II Svetskom ratu dobila vojnu obuku (Prim. prevodioca).

— Izgleda je kod njih glavna stvar oružje! — reče Mek.

— Da, njime se borimo! — odgovori nežan mladić sa tri zvezde. Pogledasmo ga u čudu i upitasmo istovremeno:

— Zar vi govorite engleski?

Mladić je dostojanstveno seo i ispričao:

— U svom detinjstvu pošao mi je otac u Ameriku da traži sreće, zaradio nešto novaca i vratio se, kupio malo zemlje i postao zemljoradnik. Deset godina svog detinjstva proveo sam tamo, preko mora, pa još pamtim nešto engleski.

Iskoristili smo priliku i zamolili ga da pošalje ljude da potraže dvojicu naših drugova koji još nisu stigli. On nas je umirio. Rekao nam je da je u šumi, čim se pojavio avion, organizovan lanac vojnika.

— Pre nekoliko nedelja, — reče, — desio se slučaj da je u grupi padobranaca bila i jedna devojka. Bila je suviše lagana i vetar ju je odneo daleko, daleko, gotovo do nemačkih linija, oko sedam kilometara odavde. Stoga smo sada preduzeli sve mere opreznosti.

Nije još bio ni dovršio kad se na vidiku pojavi Grenvil a odmah za njim i Perc. Uprkos mraza pred zoru, oni su se bili prilično oznojili i teško su disali. Odmah su naširoko počeli pričati šta im se desilo: obojica su pali usred šume i ostali visiti na granama. Perc je bio svega nekoliko santimetara nad zemljom, ali je tek s mukom uspeo da perorezom prereže mnogu užad padobrana i da se najzad oslobodi i spusti neozleđen na jugoslovensko tlo. Partizani su smesta izašli na teren da potraže stvari koje su se bile razasule. Upitali smo komandira kad će doći automobil da nas poveze s našim prtljagom. Pogledao nas je začuđeno kao da sam ga upitao kad će kralj Petar biti izabran za sekretara komunističke partije. Izgleda da je imao nameru da nam nešto vrlo oštro odgovori, no suzdržao se i rekao:

— Još malo pa će doći zaprega. Možete sići u grad, a ja ću se postarati da se vaše stvari pokupe i pošalju za vama.

Koračali smo teškim koracima, kao ljudi pod teškim teretom. Partizan je hitrim koracima išao pred nama. Osim svoje puške nije imao ništa na sebi. S vremena na vreme bi zastao i pogledao unazad, kao da pita: zar niste u stanju da ubrzate korake? Penjali smo se na vrhove planina i nastavljali put po grebenu. Tu i tamo nailazili smo na ostatke leda i snega. Nekoliko puta smo se sagli i uzeli pregršt snega, koji tako dugo nismo videli te smo uprkos hladnoće uživali u njemu dok nam se u ruci topio.

Pomalo su zasijali i prvi sunčani zraci, vesnici jutra. Siva svetlost razasula se po bregovima, a magla, bela kao mleko, spustila se u doline. Priroda je oživljavala i otkrivala svoje čari. Niže naših nogu ukazaše se strmi obronci, guste šume, a na nekim mestima i male površine oranice sa belim kućicama i krovovima pokrivenim slamom. Iz dimnjaka se dizao dim poput tanke niti. Ubrzo nam se ukaza sva zemlja, velika i lepa. Mnogi bregovi su visoko uzdizali čela, obavijeni belim obručima oblaka, koji su nas potsećali

na okovratnike kakve su nosili engleski kraljevi pre mnogo stotina godina. Staze su bile obrasle travom — dokaz da je po njima retko gazila ljudska noga. One su se vijugale, vodeći duboko u doline i kotline. Zemlja je bila divlja i toliko velika da smo na njoj izgledali kao mravi. Zraci sunca koje je izlazilo probili su veo jutra i pod njihovim poljupcima probudila se dolina u svim svojim bezbrojnim bojama.

— Djumberuk (Žumberak)! — reče partizan uz pokret ruke kao da je hteo obuhvatiti sav prostor oko sebe.

Izvadili smo mapu da utvrdimo gde se nalazimo. Djumberuk (Žumberak) — našli smo mesto. To je opšti naziv celog tog brdovitog kraja.

— Metljika! — ukazao je partizan ponovo na izvesnu tačku, upravo na selo pod našim nogama. Na mapi je doduše bilo označeno da je to grad. Komandant nam je predložio da sidemo do grada. Izgleda da se partizan vara — ili imamo različite pojmove o gradu i selu. Pošto nismo uspeali da objasnimo partizanu svoju misao, ponovo smo ga ponudili cigaretom i krenuli za njim.

Stigosmo u „grad“. Nadosmo se pred zgradom na dva sprata, koja je, izgleda, služila kao štab i kasarna. Pred kućom je stajala četa naoružanih partizana. Uniforma — od svih vojski Evrope, sa po kojim delom civilnog odela. Bilo je među njima i devojaka — vojnika. Za nas to nije pretstavljalo novinu. Video sam dosta naših devojaka s puškom u ruci. Ipak mi je bilo neobično gledati tu plavušu, pravo dete, kako stoji u redu sa ostalima. Sudeći po spoljašnosti, ona nije bila seljanka. Njena kosa koja je virila ispod partizanske kape sjajila se i lepršala veselo po jutarnjem povetarcu. Među svojim tankim prstima držala je puškomitraljez. Telo joj se gubilo u uniformi koja je nekada pripadala nemačkom esesovcu, a za pojasom, ukrašenim nemačkim orlom i Hitlerovim obećanjem „Gott mit uns“, behu pričvršćene bombe kao neka ukrasna dugmad po nekoj originalnoj modi. Oficir, koji je održavao zbor, komandovao je „mirno“ čim nas je ugledao i pozdravio nas; mi smo vojničkim korakom prošli pored čete, glavom ka njihovom stroju, kao da smo naročito poslani da izvršimo pregled čete iz vojske Maršala Tita.

U štabu nas je dočekaio partizanski major. Obično je govorio nemački. Odmah nas je uveo u jednu gostionicu u tome mestu, gde je bio obezbedio što treba za nas. Gostionica je bila dupkom puna. Još izdaleka smo čuli kako zvuci pesme prolamaju tišinu, jakim ali harmoničnim glasovima, pesme organizovane u sjajnom horu. Čim smo otvorili vrata i ušli, sve se umirilo. Svi su ustali, stavili puške na ramena i tako nas pozdravili. Na znak, koji im je major dao, opet su seli, ali više nisu pevali. Zamolili smo da nastave sa pesmom. U početku nam nisu ispunili želju, ali su posle ipak počeli da pevaju, a ubrzo su nas zaboravili i opet stali da pevaju i pijuckaju lagano brdsko vino, koje klizi niz grlo kao voda a onome ko ga pije čini se kao da ga i ne pije. No kad se čovek

digne, oseti kao da su mu salili olovo u kosti. Glava mu je doduše bistra kao posle hladnog duša, ali noge otkazuju poslušnost.

Doručak smo započeli jakim pićem kako bi zalili gorčinu u ustima i započeli dan u dobrom raspoloženju. Pojeli smo tanjir proje u svinjskoj masti i završili obed s vinom, koje nam je utolilo žeđ.

Neki su od prisutnih ustali i krenuli na stražu, a drugi su ulazili i zauzimali njihova mesta. Pesma nije prestajala ni za časak, a tako ni piće. Zamolili smo da nam prevedu pesme: one su prožete mržnjom na Nemce i ljubavlju prema domovini, a u svakoj se vraćalo voljeno ime: drug Tito. Tom prilikom su svakog od nas počastili poklonom: slikom Maršala sa njegovim svojeručnim potpisom. Mek mi je savetovao da je dobro čuvam, kao dokumenat koji pod izvesnim okolnostima može čoveku da spase život. — Pevali su i jednu pesmu koju nam ni po koju cenu nisu hteli prevesti. Major je na to pričao o drugim stvarima ne bi li nam odvratio pažnju. Slušao sam pažljivo i razumeo da se u pesmi govori o kralju Petru i o Maršalu Titu. Kad god bi odjeknula pesma — prasnuli bi u smeh; znači da ona nije bila u slavu Petra, kralja Jugoslavije. On je, tih dana, učinio odvažno delo: oženio se. Partizani su nas podrugljivim smehom pitali za pojedinosti kraljeve ženidbe. Izgleda da je taj događaj i zabavljao i razgnjevio narod, te su u pesmi dali oduška i preziru i gnjevu što je kralj našao vremena da uživa u čarima grčke princeze dok narod vodi krvavu borbu po planinama i šumama.

Preveo sa hebrejskog
Cvi Loker